

KEREKES IMRE

Egy pécsi napilap, a Dunántúl története (1911 – 1944)

– A Dunántúl Vállalat megalakulása és fejlődése 1910–1944 között –

1910. december 3-án az akkor már négy esztendeje megjelenő harcos keresztény napilap, a *Pécsi Újlap* hasábjain Angyal Endre, Bozóky Géza, Csermák Ede, Gyömörey Zsigmond, Kelemen Mihály, Körmendy Károly, Mosonyi Dénes és Szuly János aláírásával részvényjegyzési felhívás jelent meg. Ezt megelőzően a Belvárosi Katolikus Kör választmánya Körmendy Károly, a pécsi papnevelő intézet rektorhelyettese vezetésével sajtóbizottságot alakított. Itt merült fel egy hírlapkiadó részvénytársaság megalapításának eszméje. A gondolat eredetileg gr. Zichy Gyula megyéspüspöké volt, aki saját vagyonát nem kímélve megvette a Lyceum nyomdát. A püspök mindig is készen állt a kereszténységért, a katolicizmusért az áldozatra. Nagyrészt neki köszönhető, hogy a par excellence katolikus sajtó Pécssett létrejött, a gondolatból valóság lett.¹

A múlt század végéről már tudunk egy félig-meddig sikeres katolikus lapalapítási kísérletről. Az 1893-tól általában 6–700 példányban megjelenő *Pécsi Közlöny* azonban nem jutott el szélesebb olvasóközönséghez, 1903-tól pedig a pécsi függetlenségi szócsove lett, azaz a liberálisokat támogatta 1913-as megszűnéséig.

A megyéspüspök kiadásában látott napvilágot a *Pécsi Újlap* (korábban: *Az Új Lap Pécsi Melléklete*), amely egy szűk réteg, a pécsi keresztényszocialista munkásság érdeklődésére számíthatott. Ennek a nem túl magas nivójú – tartalmára, terjedelmére és antiszemita hangnemére elég csak utalnunk – újságnak az 1910. december 10-i számában jelent meg elsőként előfizetési felhívás a *Dunántúl* című lapra, amelyben az alapítók részletesen megindokolták, hogy miért szükséges egy valóban katolikus és széles körben elfogadható, terjeszthető napilap:

„Gomba módra teremnek ugyanis a folyóiratok, lapok, röpiratok, ponyva irodalmi termékek... , melyeknek részben bevallott céljuk, többé-kevésbé leplezett tendenciájuk a keresztény, főleg pedig a katolikus világnézet kiírtása...”

E gondolatok ihlették a részvényjegyzési felhívást is:

„A vallástalan és erkölcstelen sajtó napról napra fokozódó túlkapásaival szemben nem maradhatunk tétlen mi, dunántúli katolikusok sem, s hogy az ellentá-

¹ Dunántúl (továbbiakban: D), 21. 3. 27. 10–12.

bor küzdelmét lehetetlenné tegyük egy független, szókimondó, tisztességes hangú, jólétesült és bő tartalmú katolikus újságra van szükségünk, mely mindig nyomban megcáfolja azokat a hazug és irányzatos állításokat, gúnyokat, ferdeítéseket és szenzációt hajhászó cikkeket, melyeknek egyetlen célja a katolikusok letörése... Hogy e célunkat elérjük, *Dunántúl* címen egy katolikus napilapot óhajtunk megindítani, mely minden erejét a katolikus világnézet szolgálatába állítsa és a közönséget minden katolikus mozgalomról kimerítően értesítse... ”²

1911. március 12-én, vasárnap, a Belvárosi Katolikus Körben tartotta a *Pécsi Katolikus Hírlapkiadó és Nyomda Részvénytársaság* alakuló közgyűlését, a részvényjegyzők óriási érdeklődése mellett. Az alapítók közül került ki a megválasztott igazgatóság: Angyal Pál kúriai bíró, Bitter Illés ciszt. r. főgimnáziumi tanár, Bozóky Géza jogakadémiai tanár, Hanny Gábor prelátus kanonok, Hinka Miklós ügyvéd, Mosonyi Dénes püspöki titkár, Müller Károly karkáplán és Spies Viktor nyug. ezredes hadbíró. A közgyűlés elismerését és háláját fejezte ki gr. Zichy Gyula megyéspüspöknek, Mosonyi Dénesnek és Bitter Illésnek a részvénytársaság létrehozásában kifejtett fáradozásaiért.

A részvénytársaság pár nap múlva megkezdte működését. A vezetőség elhatározta Lechner Kornél Széchenyi téri könyvkereskedésének megvételét. Rendelkezésükre állt még a püspöki nyomda König Károly igazgató és a korábbi bérlő, Wessely Károly művezető irányításával.³

1911. március 19-én König Károly nyújtotta be a polgármesteri hivatalhoz a társaság lapengedélyezési kérelmét. A hozzájárulást megkapták, miután a napilap óvadékát, a huszonötezer koronát a Pécs Egyházmegyei Alapítványi Hivatal befizette. A részvénytársaság igazgatósága szerkesztő bizottságot alakított, „melynek irányító befolyása lesz a lap bármely közleményét, bármely cikkét érintő kérdésben és véleményét, ítéletét a *Dunántúl* felelős szerkesztője a legkomolyabban figyelembe venni köteles.”⁴

Április 5-én egy önálló könyvkötő műhely felállításáról döntöttek. A 10-i igazgatósági ülés úgy határozott, hogy átveszi a Müller Károly szerkesztésében megjelenő *Pécsi Újlapot*, ezzel is biztosítva a püspök további támogatását. Anyagi természetű nehézségek miatt König Károly igazgató megvált a vállalatától, helyét Müller Károly foglalta el.

1913 márciusában megváltozott az igazgatóság személyi összetétele. Az alapítók közül Bozóky Gézát Pozsonyba, Bitter Illést Budára, Müller Károlyt Laskafalura helyezték. Új igazgatónak nem sokkal később Birisits Gézát nevezték ki, aki 1918-ig töltötte be tisztségét. 1918. március 11-én a részvénytársaság egyesült a Wessely és Horváth pécsi nyomda és kiadó céggel, és Wessely Antal nyomdász és kereske-

² Uo.

³ Uo.

⁴ FEHÉRVÁRY Klára: *A Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Részvénytársaság története 1911–1944*. Szakdolgozat. Bp. ELTE, 1983. p. 16. A szerkesztő bizottság tagjai: Bitter Illés, Bozóky Géza, Müller Károly, Késmárky István és Tuka Béla.

dőt állította vezérigazgatónak a vállalat élére. Egyre nagyobb méreteket öltött a részvénytársaság könyvkiadói tevékenysége. Színvonalas művek kerültek ki nyomdagépei alól, és számos helyi időszaki kiadvány kinyomtatását is vállalták.⁵

1918. július 30-án a vállalat a *Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda Rt.* nevet vette fel. 1925-ben megkapta a megtisztelő *Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt.* elnevezést, amely 1931-ben kibővült a „Pécsi” jelzővel.⁶

1943-tól a *Dunántúl* is hadiüzemmé vált. A háborús események akadályozták az addig olajozottan működő vállalat tevékenységét, az oroszok bevonulásával pedig automatikusan megszűnt. A nyomdaüzemet 1944 decemberében az MKP pécsi szervezete szerezte meg, és használta a következő év júniusáig, majd az SZDP üzemeltette *Barátság Nyomda* néven az államosításig.⁷

A Dunántúl című napilap története

A lap megjelenéséhez szükséges alaptőke 300 darab egyenként 200 korona értékű részvény jegyzéséből gyűlt össze. Megmozdult Pécs, sőt a megye katolikussága. A legnagyobb jegyző természetesen gr. Zichy Gyula megyéspüspök volt, ám derekasan kivették részüket a káptalan tagjai is, a vidékiek közül pedig a mohácsiak, Keserics Ferenc apátplébánossal az élükön. A nagy felbuzdulás azt eredményezte, hogy a szükséges összeg felül még 20 000 koronával gazdálkodhattak. Érdekes, hogy az anyagi természetű kérdéseknél sokkal nagyobb fejtörést okozott a lap címének eldöntése. A vitában először a „Pécsi Újság” elnevezés győzött, de az utolsó pillanatban támadt egy kézenfekvőbb ötlet, a „Dunántúl”, amely egyértelműen arra utalt, hogy a nagyobb régió, az egész Dunántúl katolikusságának kíván vezető sajtóorgánuma lenni.⁸

1911. március 24-én és az azt megelőző napon lázas munka folyt a szerkesztőségben, a Szepessy utcai püspöki könyvtár épületének egyik földszinti helyiségében. Az első szám végül is március 25-én, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján hagyta el a nyomdát, Persián Ádám felelős szerkesztő ellenjegyzésével.⁹

A programadó vezércikk szerzője, Zichy Gyula gr. megyéspüspök azt várta a laptól, hogy

„... erőket tömörít a legszentebb eszmék önzetlen férfias, hű szolgálatára. Jot, igazságot, keresztény eszméket s a magyar hazának lelkes szeretetét hordozza homlokán. Ezek alkották meg, ezeket szolgálja... Nem rombolni, hanem építeni, nem szétszórni, hanem gyűjteni, nem áltatni, hanem az igazság tüztől lángolva az eszményi szépet, jót és nemeset hirdetni, szolgálni... Pozitív, keresztény s

⁵ D. 21. 3. 27. 10–12. 1918–1944 között három vezérigazgató váltotta egymást: Wessely Antal helyét 1929-ben testvére, Károly foglalta el 1940-ig, őt pedig Mészáros József követte a részvénytársaság felbomlásáig.

⁶ FEHÉRVÁRY Klára: *i. m.* 34.

⁷ *Uo.* 56.

⁸ D. 12. 3. 24. 1.

⁹ D. 21. 3. 27. 12.

öntudatos magyar eszmevilág legyen az oltóág, melyet a Dunántúl mindenha képvisel...¹⁰

A későbbi miniszterelnök, Huszár Károly a katolikus világnézet új „harcosát” üdvözölte, amely a történelmi Magyarországnak, a keresztény civilizációnak, az egyház szabadságának, a krisztusi igazságnak, a közéleti tisztességnek, a becsületes népvédelemnek, a szociális reformpolitikának és a modern kultúrának legyen a képviselője.¹¹

Az indulás időszakában a kritikus, olykor kemény hangú politizálás, és a krisztusi hit emocionálisan fűtött védelme a lap karakterisztikus jellemzője. Ostorozza a koalíció bukása után kialakult „szélcsendet”, a politikai életben érzékelhető tepedést. Elsősorban az ellenzék magatartását kifogásolja:

„Nyugodtan állíthatjuk, hogy Magyarországon nem politizálnak az emberek és a magukat ellenzékieknek nevező pártok készségesebb szolgálói a kormánynak, mint a tulajdonképpeni kormánypárt.”¹²

A választójog kérdésében a *Dunántúl* cikkei a keresztény pártok felfogását tükrözik. A régi választási rendszer óriási méretű visszaéléseket tett lehetővé, nagy pénzösszegekkel „az egész ország meggyőződését” meghamisíthatták. Ezt akadályozhatja meg a választójog kiszélesítése, hiszen sokan vannak, akik „adóval és vérrel szolgálják a hazát”, de választói joggal nem rendelkeznek.¹³ Szabó Géza retorikusan felépített cikkéből pedig a mélységes hitbeli meggyőződés tükröződik: a kultúremler fogalma és a vallás elválaszthatatlan, s csak együtt jelent(het)ik a civilizáltságot.¹⁴ A *Dunántúl* megpróbálja felrázni a katolikus társadalmat, mert „körülötte új eszméket puffogatnak... a hitelenségbe mártott nyilak röpködnek.” Csatlakozásra szólítja fel a katolikus tudósokat és írókat, hogy tudásukkal, bőséges ismeretanyagukkal az eddiginél nagyobb közönséget toborozzanak a katolikus

¹⁰ D. 11. 3. 25. 1.

¹¹ D. 11. 3. 25. 2. A rivális, a liberális Pécsi Napló főszerkesztője úgy emlékezik könyvében a Dunántúl megalakulására, mint amely a Pécsi Közlöny utódeként jelent meg. (LENKEI Lajos: *Negyven év Pécs életéből*. Pécs. Pécsi Irodalmi és Könyvnyomda Rt. 1922. p. 25.) Valóban katolikus szellemben íródik első éveiben a Pécsi Közlöny, később azonban messzire kanyarodik eredeti célkitűzéseitől. Más egyéb nem köti össze a két lapot.

¹² D. 11. 4. 7. 1.

¹³ D. 11. 6. 10. 2.

¹⁴ D. 11. 4. 16. 39. „A kultúra csiszoltságot, magasabb képességeket tételez fel, az ilyen magasabb képességgel pedig inkább megismerhetjük a lélek szükségleteit s foghatjuk fel, ismerhetjük el ránk nézve kötelezőnek Isten törvényeit. Mikor a kultúremler tehát a lelkét művelés alá fogja, mikor a kultúrába is megkísérli az Isten eszméjét belevinni, akkor a kultúra és a civilizáció ölelkezése folytán, a fenséges harmónia folytán arra a piederstálra jut az ember, ahonnet az Istentől már semmi nem választja el, mint a halál, amely vissza viszi őt a régi hazájába, az öröklétbe, hogy ott egysüljön az örökkévaló Istennel.”

sajtónak.¹⁵ A sajtó fontos szerepet játszhat a keresztény eszmék terjesztésében, hiszen könnyen jut el a széles közönséghez. Ezért a katolikus egyháznak magához kell ragadnia a sajtó vezetését, vagy ha erre már nincs lehetősége, önálló és jól működő hálózatot, vállalatokat kell kiépítenie. Ezt ismerte fel Péccsett gr. Zichy Gyula megyéspüspök, aki tisztában volt azzal, hogy a „gondolatszabadság leple alatt folytatódik a harc a társadalom, a vallás, az erkölcs ellen, de legkiváltképp a keresztény világnézettel szemben.”¹⁶

Türelmes magatartás figyelhető meg a más felekezetekkel szemben. A cikkíró, Vajay István szerint ennek oka a katolikus egyház alaphittételében keresendő.

„Nekem minden istent imádó és embert önmagához hasonló módon szerető embertársam testvérem, sőt, ha jóhiszemben követi saját vallását hittestvérem a pogány, zsidó, protestáns, hindu, néger is, mert az én egyházam lelke kiterjedtebb, mint a teste” — írja. „Ez a hitélet magyarázza a kath. egyház és híveinek határt nem ismerő türelmét, szelídségét, szeretetét a mi vallásunk iránt. Ezzel szemben áll a szűkkeblű, egyoldalú, csupán a saját hitsorsosait és saját vallási gyülekezetét és annak érdekeit szem előtt tartó felekezetiesség...”¹⁷ A felekezeti béke azonban nem minden feltétel nélkül köthető meg, akkor sem, ha ezért a „reakciósság” bélyegét sütik rájuk. „Sokan vagyunk, akik nem ijedünk meg a reakció szótól... Annak az időnek azonban már vége van, amikor jelszavakkal társadalmi problémákat el lehetett intézni vagy el lehetett fojtani. Akik tettel vagy bűnös közönnyel elősegítették azt, hogy ebben a keresztény többségű országban a hitnek, a hazának a kereszténység hivatottságának öntudatos katonái védelmi állásba kényszerültek, azok vessenek magukra, ha fölidézték ezt a reakciót... Mi olyan békét akarunk, amilyenhez jogunk van. Egyházunk jogainak sérthetetlensége, hitbéli meggyőződésünk tisztelete ennek a békének alapja.”¹⁸

Lapszerkesztés az első világháború idején

A háború kitörése új helyzet elé állította a munkatársi gárdát. A pécsi újságok közül a *Dunántúl* elsőként számolt be a gyorsan pergő eseményekről. A szinte naponta megjelenő rendkívüli kiadásokban ismertették a harctéren történeteket. Az új elvárások következtében a lap képe is megváltozott, a hírek kiszorították a vezércikket, háttérbe került a politika. A mozgósítás után a szerkesztőség elvesztette egyik legfontosabb munkaeszközét, a telefont, ezáltal a külvilággal való közvetlen kapcsolatát.

Linder Ernő, amint átvette a felelős szerkesztői tiszteletet, arra törekedett, hogy színessé tegye a lapot, ezért munkatársainak a legszárazabb tényeket is érdekesen kellett megírniuk. Egyhasábos terjedelemben visszatértek a vezércikkek. Szerzőjük rendszerint a felelős szerkesztő.

A háborús újságírásnak velejárója volt a cenzúra. Bár – mint vidéki lapnak – nem kellett minden cikkét előzetesen bemutatnia. Így is adódtak kellemetlen

¹⁵ D. 11. 5. 4. 1.

¹⁶ D. 11. 5. 11. 1.

¹⁷ D. 11. 6. 13. 1–2.

¹⁸ D. 11. 7. 13. 1.

helyzetek. Egy-egy hadmozdulatról például nem tudósíthattak, mert az a hadititok megsértésének minősült volna. A háború vége felé a cenzúra tovább szigorodott.¹⁹

1918–1921

A *Dunántúl* sem a forradalmi időkben, sem a szerb megszállás alatt nem adta föl azt a programot, amelyet alapítói jelöltek ki. Konzervatív, keresztény nemzeti fel-fogást hirdetett akkor is, amikor a sajtó legnagyobb része forradalmi hangú megnyilatkozásokkal volt tele. Linder Ernő fáradhatatlan diplomatikus ügyességgel igyekezett a lap eszmeiségét sértetlenül átmenteni az események forgatagában.²⁰

Iránymutatóként üdvözölték a Nemzeti Tanács kiáltványát, amely nem teremt ugyan tiszta helyzetet, de lehetővé teszi alkotmányos és nemzeti fejlődésünket. Óvatosan kell haladni, „mert a hazug liberalizmus kivetkőztette a népet magyarságából és kereszténységéből”, ezt a demokráciának el kell kerülnie.²¹ A forradalmat egy új jövő lehetőségét magában rejtő korszakként értékeli.

„Ma még az új Magyarország bölcsőjénél ujjongók között ott találhatók az elmúlt rendszer farizeusai. Mindez a gyors átalakulás következménye, nem lehet megszabadulni az előző rendszer hibáitól. Mindezt az új érának el kell törölnie, új jellemekre van szükség.”²² „Nem feledkezhetünk meg azonban a rohamos átalakulás éveiben sem Istenről. A forradalmi idők hangulatában hajlamos az ember sajtát elbizakodottságában ezt semmibe venni. A szociális átalakulás, a demokratikus fejlődés, a nemzeti önállóság, mind, mind nincsenek és nem lehetnek ellentétben a vallással. A papi nagybirtok okszerű és igazságos felosztása nem a vallás sérelme.”²³

A *Dunántúl* két napos késéssel ad hírt a proletárdiktatúra megszületéséről, mentegetőzve, hogy a megszállás miatt csak hézagosa híranyagra támaszkodhat. Az új kormány – értékeli – homogén elemekből áll. Minden tagja szocialista, de uralomra jutásuk többet jelent pusztán szocialista kormánynál. Az új alakulattal szemben a polgári pártok is kénytelenek háttérbe húzódni, nincs mozgási szabadságuk, nem érvényesülhetnek a diktatúra várható terrorjával szemben.²⁴ Reális megállapítás olvasható az új államrendről az április 6-i szám vezércikkében.

„Az államrend legtökéletesebb formája a kommunista államberendezkedés. Minden tagadással szemben is áll, hogy egy ilyen állam a fejlődésnek legmagasabb foka, melyen túl már nincs fejlődés... Ezért van az, hogy egy kommunista állam nem képzelhető el a gyakorlatban és ezért nem jöhetett még soha létre a

¹⁹ D. 21. 3. 27. 16.

²⁰ 1918. május 11-én a szerkesztő bizottság átalakult. Tagjai: Vasváry Ferenc, Mosonyi Dénes és Komócsy István. (FEHÉRVÁRY Klára: *i. m.* 16.)

²¹ D. 18. 10. 27. 1.

²² D. 18. 11. 13. 1.

²³ D. 18. 11. 21. 1.

²⁴ D. 19. 3. 23. 1.

történelem folyamán, nem élt egyebütt, mint abban a világban, amelyet egy-egy kimondottan éles fantáziájú író nyújt regényeiben.²⁵

Az 1921. március 27-i jubileumi számba magától értetődően gr. Zichy Gyula megyéspüspök írta a vezércikket. Üdvözölte a lapot, amiért továbbra is a keresztény igazság talaján állva küzd a kitűzött célokért.²⁶ Az elmúlt tíz év alatti „eszmei fejlődést” rajzolta meg cikkében Komócsy István. A keresztény újjászületés nehéz napjaiban indult a *Dunántúl*. Négy alapelv vezérelte: az egység, az aktivitás, az alapvető világnézet tiszta leszűrődése és a kortársak számára érthető nyelv. Míg a *Pécsi Közlöny*, az első katolikus lap nem találta meg a megfelelő hangot, addig a *Dunántúl* széles olvasóközönséghez talált utat. Ennek feltétele volt a cselekvőképes keresztény intelligencia öntudatosodása. A keresztény gondolat feltámadása, katolikus körök alakulása azt jelentette, hogy „az ideál közelebb került a néphez... A tömegekben kultúréletet és a kultúréletben kereszténységet éltünk” – írta. Nőtt a tudomány és a szociális akció jelentősége. Ennek ad publicitást a többi katolikus és politikai lap (*Pécsi Újlap*, *Pécsi Est*) mellett a *Dunántúl* is, amely a polgári demokráciának, a keresztény nemzeti felfogásnak, a felekezeti békés együttélésnek, a keresztény szociális haladásnak az orgánuma. Hangja modern, szerkesztésmódja újszerű, friss, mindig eleven. Hangneme nyugodt, sohasem sértő.²⁷

A *Dunántúl*, jóllehet a szerb megszállás idején folyamatosan meg kellett küzdenie a cenzúrával és az üldöztetéssel, mint a keresztény és nemzeti gondolat zászlóvivője érkezett el az 1921 augusztusi felszabadulásig. Szerkesztősége gyűjtőhelye volt a pécsi nacionalisták táborának, központja a mind erőteljesebben szerveződő nemzeti ellenállásnak. Felvilágosító munkájával hajthatatlan védelmezője a válaszos eszméknek. A megszállók a lapot háromszor tiltották be, a harmadik betiltás után már csak megváltozott címmel (*Új Dunántúl*) és új évfolyamszámozással jelenhetett meg, először 1921. május 1-jén.²⁸ A kényszerűen visszafogott programban – tekintettel a megszállókra – nem szerepel kiemelten a keresztény nemzeti gondolat. Függetlenségét, pártatlanságát hangsúlyozza, és minden közcélú törekvés felkarolásának szándékát.²⁹ Nem fordul el eredeti eszméitől, továbbra is a polgári társadalom szószólójának, érdekképviseelőjének tekinti magát. Tollát a keresztény erkölcsi felfogás és meggyőződés irányítja az igazságért való küzdelemben. Legfőbb törekvése, hogy tárgyilagos információkat közöljön a napi eseményekről.³⁰

²⁵ D. 19. 4. 6. 1.

²⁶ D. 21. 3. 27. 1.

²⁷ D. 21. 3. 27. 9.

²⁸ *Felszabadulás aranykönyve* – összeállította ZSADÁNYI Oszkár, KUSSINSZKY Endre. –

Pécs. Haladás ny. Rt. 1931. p. 59–60.

²⁹ ÚjD. 21. 5. 3. 1.

³⁰ ÚjD. 21. 5. 3. 1.

A felszabadulástól a megszűnésig

A szerb kivonulást követően fellelegezhetett a pécsi újságírás. Jóval kevesebb lap jelent ugyan meg, mint a megszállás idején, amikor bárki lapot alapíthatott, feltéve ha baloldali gondolkodású volt, vagy/és együttműködött a megszállókkal. E lapok némelyike persze meg sem közelítette a nívós újságírás alapkövetelményeit. A rosszemlékű „közös köztársaság” kikiáltóival ellentétben a *Dunántúl* ujjongva ünnepelte a megszállók kivonulását. Az első szabad, az augusztus 22-i szám közli a bevonuló magyar haderők parancsnokának, Bádoky Soós Károlynak a kiáltványát Baranya népéhez. Ugyanitt az *Istennek hála* című cikk így üdvözli a régen várt eseményt: „Három keserves esztendő után összeomlottak a demarkációs vonalak. Összeomlottak a hamis vádak, galád rágalmak s a nemzetellenes aknamunkák romjain át diadalmaskodott a mi hitünk, a mi igazságunk.”³¹ Újra nyíltan elkötelezhették magukat az újságírók a keresztény nemzeti eszme mellett. Három évi visszafogottság után megindulhatott a nemzeti fejlődés, nem kellett többé a magyarságtudatot elnyomni. „A rabságnak ideje kell, hogy acélossá tegyen, az elviselt szenvedés kell, hogy sarkantyúzzon olyan magyar életre és olyan keresztény munkára, hogy soha semmiféle vörös ostrom, semmiféle idegen uralom rabságba, romlásba ne vihessen.”³²

A politikai konszolidációt követően fokozatosan enyhült a lap hangneme. A *Dunántúl* „... mint pártoktól független napilap, kizárólag az előfizető és hirdető közönségre támaszkodik... A vidék legnagyobb és legtöbb példányban megjelenő napilapja. Vasárnapi és ünnepnapjai számai-tartalomában és terjedelemben vetekednek a fővárosi lapokkal”.³³

Részletes sajtóvisszhangot kaptak az 1933-as németországi választások. Az eredmények elemzésekor a bal- és jobboldali szélsőségeket elutasítva a centrum mellett voksolnak. A nemzetiszocializmus – 1933-at írunk – tárgyilagos bemutatást kap, a bolsevizmusról viszont a keserű tapasztalatok birtokában írnak. Szívékhöz a katolikus centrum áll a legközelebb, amely biztató pozíciót foglal el, mert sarkalatos programjává a keresztény életszemléletet tette. „Övék a jövő, még akkor is, ha átmenetileg jobbpártok vagy balpártok állanak útjában az örök igazságnak.”³⁴

Az újságnak a keresztény gondolat volt a vezérelve akkor is, amikor Mécs László katolikus költőt vette védelmébe. A valószínűleg Szabó Géza tollából született írás kifogást emel a Babits és Gellért Oszkár szerkesztette *Nyugat* munkatársai, különösen Illyés Gyula ellen, aki élesen bírálta Mécs László költészetét.

„A *Nyugat* hasábjain újabban ismét a régi radikalizmus és a boldogtalan emlékezetű Galilei Kör szelleme rendez kísértetjárást. Most nem Ignórus fullánkjai és rossz körmondattai, nem borzas és dologtalan Baudelaire-k blaszfémiai, de egy

³¹ A régi *Dunántúl*. 21. 8. 22. 1.

³² D. 21. 8. 24. 1.

³³ D. 22. 6. 1. 1.

³⁴ D. 33. 3. 7. 1.

fiatal „keresztény író”, valami Illyés Gyula megfellebbezhetetlen szentenciái dörögnek a katolikus-keresztény irodalom művelői felé.”³⁵

1936 jelentős évszám a *Dunántúl* történetében, már kerekén 25 éve jut el olvasóihoz. Szinte az egész év az ünnep lázában telt el. Január végén jelentkezésre szólították mindazokat, akik valaha is kapcsolatba kerültek a *Dunántúllal*, esetleg ott tüsténkedtek az indulásnál, támogatást, segítséget nyújtottak a későbbi két és fél évtizedben. Kérik, írásban örökítsék meg emlékeiket, hogy ezen írásokat közölhesse a lap.³⁶ Az eltelt negyedszázad – úgymond – igazolta a célkitűzések helyességét, egységbe forrasztotta a lap olvasóközönségét, amely a vidéki sajtó történetében páratlan módon sorakozott fel mögéje.³⁷ 1936. március 25-én jelent meg a már hónapokkal előbb beharangozott, több mint 30 oldalas jubileumi szám. A közzétett felhívás termékeny talajra hullt, az ország számos jelentős személyisége elküldte írásbeli üdvözlését.

A hagyományok szerint a vezércikket a mindenkori megyéspüspök írta. Virág Ferenc arra az önfeláldozó munkára emlékeztetett, amit az alapítók és követőik végeztek annak érdekében, hogy a keresztény sajtó meggyökerezhessen a városban. Ezt anélkül elérni, hogy eltértek volna a keresztény világnézet irányától, nem volt egyszerű feladat. Ebben található a *Dunántúl* ereje, ennek köszönheti hosszú fennállását és hatásának fokozódó érvényesülését. Nem csak magának köszönheti azonban sikereit, hanem Pécs katolikus társadalmának is, amely elősegítette, hogy a lap a keresztény eszme védelmezője maradhatott.³⁸

Elsőként Nendtvich Andor polgármester köszöntötte a jubilánst:

„Becsületesen kivette részét mindvégig az alkotó munka előmozdításában éppúgy, mint a hanyatlás akadályai elhárításában. Együtt örvendett ennek a városnak derűs, napsugaras napjaiban éppúgy, mint ahogy kivette részét a megpróbáltatások súlyos idejében. Itt különösen gondolok a szerb megszállás gyötrelmeire, amikor mindenkor bátran és megingathatatlanul szállt szembe a megszálló hatalom elszakító törekvéseivel, s öntött bizalmat és bátorítást a csüggedő lelkekbe és tartotta ébren a szebb jövőbe való hitet.”

Üdvözltek a lapot Györkös József c. apát, az Actio Catholica egyházmegyei igazgatója (a *Dunántúl* rendszeresen beszámolt az Actio tevékenységéről), a pécsi születésű Gadó István, a budapesti büntetőtörvényszék elnöke, Sík Lajos, Pécs szab. kir. város Idegenforgalmi Irodájának vezetője, Werner József, a konkurens *Pécsi Napló* szerkesztője, s nem utolsósorban a lap hűséges olvasói.³⁹ A csatolt mellékletben további neves személyiségek levelei olvashatók. Gömbös Gyula mi-

³⁵ D. 36. 1. 23. 3.

³⁶ D. 36. 1. 23. 3.

³⁷ D. 36. 2. 1. 7.

³⁸ D. 36. 3. 25. 1.

³⁹ D. 36. 3. 25. 2–3.

niszterelnök üdvözlését sajtófőnöke, Mikecz Ödön tolmácsolta. A többiek: Kozma Miklós belügyminiszter, Keresztes-Fischer Ferenc exbelügyminiszter, Baranya és Pécs volt főispánja, a Pénzüntézeti Közponjt elnöke, Bangha Béla jezsuita páter, de természetesen nem maradhatott ki gr. Zichy Gyula kalocsai érsek sem, aki elévülhetetlen érdemeket szerzett a lap alapításában. Így ír:

„A nemes közszellem kialakulásának, a komoly hitvalló, igazságos élet megbecsülésének és a benső hazafias érzés fennmaradásának fontos tényezője volt ez a lap mindig s éppen ezért hála és köszönet illeti azokat, akik létrehozták és az elmúlt negyedszázad válságai között mindig fenntartották.”⁴⁰

Mosonyi Dénes prelátus kanonok a *Dunántúl* sikerének titkát fürkészte. Szerinte ez elsősorban annak a szokatlan elvhűségnek a számlájára írható, amellyel a keresztény hazafias irány komoly szolgálatát mindig megtartotta. Eleven és változatos, ügyes és ötletes krónikása maradt az egymást kergető, sokfajta eseménynek. Feladatát jól teljesítette, figyelmet felkeltő riportjaival az olvasó lelkét is művelte. Eleget tett hivatásának, mert igényes, művelt közönsége kitartott mellette. Erénye az elvhűség, a gyorsaság, a színes újságírás, a nemzetmentő és nemzetépítő tervek, gondolatok lelkes szolgálata.⁴¹

Megemlékeztek a lapról régi hirdetői, akik hosszú évek óta itt tették közzé cégük ajánlatait, úgymint Római Róbert főszerkesztő, Géczy József asztalosmester, Vörös János szoba- és templomfestő, Csihálek Sándor kárpitomester.⁴²

Március második felében és áprilisban tovább özönlöttek az üdvözlő levelek. Cavallier József, az *Új Nemzedék* volt főszerkesztője után a Pécsi Tanítók Egyesülete és a Pécsi Katolikus Legényegylet következett.⁴³ Az országos lapok közül a *Budapesti Hírlap* „Huszonötéves a pécsi Dunántúl” című írásában kommentálta az eseményt.⁴⁴ A vidéki katolikus sajtó büszkeségének nevezte a lapot az Országos Pázmány Egyesület, Margitay Lajos mohácsi polgármester pedig mindenkori együttműködési készségét dicsérte. Faluhelyi Ferencné a Pécsi Jótékony Nőegylet, Szőnyi Ottó a Műemlékek Országos Bizottsága nevében küldte jókívánságait.⁴⁵ A következő hónapban az Országos Magyar Dalosszövetség pécsi kerületének, a Magyarországi Vidéki Lapok Országos Egyesületének,⁴⁶ a Pécsi Atlétikai Clubnak, a Stefánia Szövetségnek, a Nemzeti Színháznak és az MTI-nek az üdvözlőlevele érkezett meg.⁴⁷ Lehetne még sorolni a levelek, táviratok feladóinak nevét, hogy mást ne mondjunk, Fabinyi Tihamér pénzügyminiszterét. Két kimondottan katolikus fo-

⁴⁰ D. 36. 3. 25. 17.

⁴¹ D. 36. 3. 25. 18.

⁴² D. 36. 3. 25. 28.

⁴³ D. 36. 3. 28. 3.

⁴⁴ D. 36. 3. 27. 3.

⁴⁵ D. 36. 3. 29. 3–4.

⁴⁶ D. 36. 4. 1. 3.

⁴⁷ D. 36. 4. 2. 4.

lyóirat elismerése bizonyára sokat jelentett a szerkesztőknek. A *Magyar Kultúra* a következőket írta:

„Örömmel látjuk és köszöntjük a Dunántúl c. pécsi katolikus napilap 25 éves jubileumát, mert benne a katolikus sajtógondolatnak nem elindulását, hanem meggyökeresedését és életrevalóságát üdvözölhetjük.”⁴⁸ A *Korunk Szava* pedig így fogalmazott: „A Dunántúl a legnagyobb vidéki napilapok egyike, mely a déli végeken küzd az erkölcs megújulásáért és a magyar érdekekért...”⁴⁹

1938. május 1-jén új irodaházba költözött a *Dunántúl* (a nyomda, a kiadóhivatal és a könyvkötészet), a Perczel utca 2. szám alá. Régi helye, a Lyceum utca 4. (Perczel utca 42.) már nem felelt meg a modern nyomdászat és újságszerkesztés követelményeinek.⁵⁰

1941-ben ünnepelték a lap újabb, immár 30 éves jubileumát. Az esemény jóval kisebb érdeklődést váltott ki, mint öt éve. A program, amit induláskor meghirdettek, nem változott. A három évtizedes fáradhatatlan munka eredményeként megizmosodott a pécsi keresztény sajtó, naponta hirdette a keresztény gondolatot.⁵¹

A háború vége felé egyre inkább a „magyar–német sorsközösség” szószólója lett. Emellett érvel Waldbauer Henrik egy vezércikkében.

„Ezt a sorsközösséget a nemrég váratlanul bekövetkezett események megerősítették. Abban a pillanatban, midőn a német haderő csapatai az ezeréves magyar földre léptek, bizonyossá vált, hogy a harc, melyet mostantól fogva a német és magyar vállalt vállnak vetve együttesen és testvériesen fognak megvívni, nemcsak a két népet védi meg a keletről megindult pusztító tatárjárás ellen, hanem az európai műveltséget is megmentheti a végleges megsemmisüléstől.”

Az írás propagandaízű, de – a későbbiek ismeretében – azért nem volt teljesen indokolatlan a veszélyérzet.⁵² A Hitler ellen elkövetett merényletet gyalázatosnak minősíti a *Dunántúl*.⁵³

1944. október 15. után nyilasok frazeológiája itatja át a lapot. Az ellenszegülőket figyelmezteti utolsó számában: a keletről jött „bolsevista csürhe” nem fog kesztyűs kézzel bánni a magyarsággal.⁵⁴ Ugyanebben a számban közli a Nyilaskeresztes Párt Pécs-baranyai szervezetének felhívását, amely szerint minden 16. életévét betöltött férfi hadköteles.⁵⁵

A város szovjet megszállása után a kommunisták átvették a nyomdaüzemet, s *Új Dunántúl* címmel új lapot indítottak. Nem vették figyelembe, hogy 1921-ben

⁴⁸ D. 36. 4. 8. 5.

⁴⁹ D. 36. 4. 22. 5.

⁵⁰ D. 38. 4. 17. 5.

⁵¹ D. 41. 3. 25. 1.

⁵² D. 44. 4. 2. 1.

⁵³ D. 44. 7. 22. 1.

⁵⁴ D. 44. 11. 26. 1.

⁵⁵ D. 44. 11. 26. 2.

ugyanezzel a címmel jelent meg a lap. Egyetlen cél vezérelte őket: elhárítani a vádat, mintha bármi közük lenne a régi *Dunántúl*hoz, amely a „germán-fasiszta igézet bűvkörébe került, ostoba, népbuító szellemmel átitatott” cikkeivel félrevezette olvasóit.⁵⁶ Ez a sommás és igaztalan megállapítás jellemezte az akkori újságírást, még túl mélyek voltak a sebek. A *Dunántúl* valójában csak a nyilas hatalomátvétel után csatlakozott a szélsőjobboldalhoz, megfelelkezve eredeti céljairól.

*A Dunántúl*⁵⁷ kiadványai

Karácsonyi ajándékként 1913-tól jelentetett meg évkönyvet a szerkesztőség és a nyomda, előbb *Pécsi Naptár*, majd *A Dunántúl évkönyve* címmel. Ezek a 100–

⁵⁶ ÚjD. 45. 4. 14. 1.
⁵⁷

Év	Előfizetési díj	Egy szám ára	Oldalszám	Példányszám	Ünnepi szám
1911	24 K	8 fill.	8–20	kb. 1000	56–74
1912					68
1913					74
1914					28
1915					32
1916					30
1917. okt. 1.	32	10			20
1918. ápr. 1.	40	16		1800	16
okt. 1.	48	20			40
1919. jan. 1.	72	30			
ápr. 1.	84	30			
szept. 1.	120	50			
1920. jan. 1.			8		
Pécssett	180	80			
Vidéken	200	100			
jún. 1.	240	120			
okt. 20.	300	150			
1921. aug. 24.	400	300			4
1922				4600	
1925. jan. 1.	32 000	1000 K	4		20
		1500	8		
		2000	12		
		2400	16		
dec. 25.	32 000	2000	4		60
		3000	16		
1930. jan. 1.	2,50 P/hó	16 fill.	8		20
		24	16		
dec. 25.					56
1937. dec. 25.					56
1939. dec. 25.					24
1940				5000–5800	
1943				11 600	

120 oldalas kiadványok évről-évre hasonló felépítésűek. Római- és görögkatolikus, protestáns és izraelita naptárral kezdődnek. (Utóbbi a harmincas évektől elmarad.) Külön fejezetben mutatja be a Föld ismerős és ismeretlen tájait. Részletelesen kommentálja az aktuális politikai eseményeket, pontos eseménynaptárt közöl. Mindennapi tudnivalókkal (receptek, menetrend, stb.) zárulnak a kötetek. Természetesen egyikből sem hiányoznak a rövidebb-hosszabb irodalmi részek, versekkel, elbeszélésekkel. A negyvenes években nagyobb teret szentelt a visszacsatolt területek bemutatásának. Az 1934-es kiadás pedig a Dunántúl Vállalat történetével foglalkozott az első katolikus nyomda megalapításától az évkönyv megjelenésének évéig. Felsorolta a részvénytársaság által kiadott legfontosabb kiadványokat és az immár száz éve működő nyomdából kikerülő újságokat.

A húszas évek elejétől 1944-ig minden vasárnap egy szépirodalmi, szórakoztató kiadvánnyal lepték meg gyermekolvasóikat. A Géza bácsi (Szabó Géza) szerkesztésében készült kis lap (*Kis Dunántúl*) verseket, rövid meséket és fejtörőket tartalmazott. Szombatonként a hét rádióműsorát ismertették, a „Dunántúl rádió melléklete” és „Európa rádióműsora” címmel. Néhány évig képes beszámolót nyújtott a világ és a haza eseményeiről a *Képes Dunántúl*. Alkalmanként jelent meg színházi melléklapja a *Rivaldán túl*, valamint filmismertetője, a *Világfilm*.

A Dunántúl munkatársainak⁵⁸ társadalmi akciói

A szerkesztőség korán felismerte, hogy bizonyos problémák felvetésével, a megoldásukra adott tanácsaikkal, útmutatással szaporíthatják olvasóik számát. Erős szociális érzékkel rendelkeztek, ezért vagy kezdeményeztek, vagy pedig bekapcsolódtak különféle akciókba, gyűjtésekbe, támogatókat keresve ezekhez.

Már az első világháború előtt felvetették, hogy szükség van a pécsi egyetem visszaállítására. A háború alatt a hadsegélyezésben vállaltak aktív szerepet. A szerb megszállás idején hazafias kiállítást rendeztek, és kezdeményezésükre hozták rendbe a hősök temetőjét. Elsőként mutatták be az új rádiótípusokat az érdeklődőknek. A szerkesztőségben született meg a Janus Pannonius Társaság alapításának gondolata. Hétezer pengőt gyűjtöttek a pécsi sportrepülés céljaira. Több alkalommal

⁵⁸ Ákos Ferenc (dr. T. i.), Albert István (Hegyháti), Angyal Pál (A. P.), Békeffy Kálmán (Senex), Bitter Illés (B. Titurel), Boldis Dezső (B. D. dr.), Bozóky Géza (Veridikus), Braun Lujza (Szóke Erzsébet), Csonka Nándor (Mankusz), Ember János (E. J.), Faluhelyi Ferenc (ff), Gere Gábor (G-g), Gondán Felicián (g. f.), Göncz Lajos (g. l.), Halász Antal (Ijjas), Hang Dániel (Danica), Hantos Béla (H. B.), Huszár Károly (H. K.), Kaltnecker Pál (K. P.), Kirchanek Ödön (K. Ö.), Kocsis Béla (KB., Kb., K), Kocsis László (Iváczy Zoltán, K. L.), Komócsy István (*), Leicht Emil (Levis), Linder Ernő (Csók Ernő, Dernő), Mándoky Sándor (Zierfandli), Nyáry Pál (Dunamenti), Sági Ernő (Kiskunsági), Sárkány Ármin (dr. S. Á.), Schaurek Rafael (S), Schmidt Károly (Zdenko), Selényi Miklós (s. m.), Száml Pál (-pl), Szabó Géza (sz. g.), Szeep László (Cse-cse), Szegedy Rezső (-ő, Sz. R.), Szilvek Lajos (Veterán), Tihanyi János (-nyi), Török Miklós (M., KTM), Újlaky Dezső (Fráter György, Kiskanizsai István, Utas, Kadet), Vajda Ernő (Aida), Waldbauer Henrik (vh), Zsikó Gyula (Zs).

indítottak akciót a szegények segélyezésére. Volt, hogy néhány hét alatt több mint ezer szegény számára húszezer pengő értékű ruhaneműt osztottak szét. Gyűjtést szerveztek a Mindenszentek-templomának és a Kórház téri kápolnának a harangjaira. Kezdeményezték egy nagyszabású városi idegenforgalmi szervezet létrehozását.

1929-ben terjedelmes cikk látott napvilágot *Vásároljon egy-egy repülőgépet a magyar vármegyék közönsége* címmel. A felhívás lelkes támogatókra talált, egyesületek, intézmények, és magánszemélyek (Fischer Béla alispán, Visnya Ernő takarékpénztári igazgató stb.) adományai érkeztek a szerkesztőségbe. Egy hónap alatt hétezer, majd rövid idő múlva már ötvenezer pengő fölött rendelkeztek. 1930-ra ebből a pénzből készült el három repülőgép, *Pécs, Baranya* és *Bárd Miklós* néven.⁵⁹

1935-ben anyagi támogatásokat kerestek a máriagyúdi kegyhely restaurálásához. Ez és az előbb említett akció bizonyult a legsikeresebbnek.⁶⁰

Mindezen kívül rendszeressé tették a gyermekek mesedélutánját, jótékonyági futóversenyeket indítottak, kedvezményes könyvvásárokat rendeztek, s nem utolsósorban gyűjtöttek az utódállamok területéről kiűzött magyarok javára.

A Dunántúl jelentősége

A Dunántúl újjáélesztette a liberalizmus által háttérbe szorított katolicizmust, mintegy előfutáraként a későbbi keresztény nemzeti gondolatnak. Hitére ébresztette a város többségben lévő katolikusságát, aktívabban kapcsolva őket az egyházhoz közvetlenül társuló egyesületek, körök tevékenységéhez, s magához a Dunántúlhoz, mely élni tudott a katolikus intelligencia szellemi erejével, erőtartalékaival.

Pártoktól, irányzatoktól függetlenül, őszintén és egyenesen igyekezett olvasótáborát a kül- és belföldi eseményekről tájékoztatni. Önfeledt szórakozást kívánt nyújtani felnőtt- és gyermekolvasóinak egyaránt. A nehéz időszakokban – elsősorban a szerb megszállás alatt – ébren tartotta a nemzeti érzést és a keresztény eszményt azokban a hazafiakban, akik ezt valóban igényelték. Sokan voltak, ezt bizonyítja a felszabadulás után rohamosan növekvő olvasótábor.

A Dunántúl, megjelenésének 33 éve alatt, a keresztény nemzeti eszme harcosa volt, és egy rövid időszaktól eltekintve – 1944 végére gondolunk – elfogadhatóan hiteles hírforrásnak is tekinthető.

A Dunántúl című napilap bibliográfiai leírása

Megjelent: 1911. márc. 25–1944. nov. 26. Megszűnt.
naponta

Főszerkesztő: 1916. márc. 9–1918. jan. 22: Késmárky István

⁵⁹ D. 36. 3. 25. 21–22.

⁶⁰ D. 29. 7. 4. 4.

Felelős szerkesztő: Persian Ádám, 1911. máj. 14: Késmárky István, 1916. márc. 19: Linder Ernő (1914. júl. 26–aug. 31: ideiglenesen megbízva)
Laptulajdonos: Katholikus Hírlapkiadó és Nyomda Rt.
Kiadó: Katholikus Hírlapkiadó és Nyomda Rt., 1916. márc. 19: Dunántúl Rt.
Felelős kiadó: 1934. jan. 21: Wessely Károly, 1941. jan. 1: Kocsis Béla, 1942. márc. 18: Mészáros József
Nyomda: Katholikus Hírlapkiadó és Ny. Rt., 1912. márc. 7: Dunántúl

KEREKES, IMRE

L'histoire d'un journal de Pécs, intitulé *Dunántúl*
(1911 – 1914)

Ce journal de Transdanubie paraissant à partir des dernières années des temps de paix de François-Joseph jusqu'à la fin de la seconde guerre mondiale, était l'une des publications les plus importantes de la région. Les intellectuels catholiques du début du siècle (journalistes, personnages ecclésiastiques, professeurs d'université) s'associèrent contre la „libéralisation” de l'opinion publique de la ville, pour créer un organe de presse ayant une voix audacieuse, servant unanimement les intérêts de l'église romaine et influençant les lecteurs dans le domaine de la politique aussi. En même temps, ce groupe d'intellectuels se proposa un but déterminé et prononcé: donner une information authentique à son public. C'est pourquoi, à travers l'histoire de ce journal, les événements les plus importants de notre siècle apparaissant, eux aussi, d'un point de vue catholique. Durant l'occupation serbe, le journal fut plusieurs fois interdit, mais après la libération, il pouvait représenter déjà sans interruption l'idéologie chrétienne-nationale. Le nombre de ses exemplaires augmentait considérablement, il était propagé dans le territoire de la diocèse entière. L'histoire du journal intitulé *Dunántúl* est en même temps l'histoire de la société de la ville aussi.